

Minnenas Galleri

– om framtidsvisioner inom äldreomsorgen

Kerstin Gunnemark, universitetslektor i etnologi

Bilder och föreställningar om äldreomsorgen i dagens Sverige har skapats via journalisters skildringar under den senaste tioårsperioden. Även personal och anhöriga har förmedlat sina upplevelser kring bristande resurser, hög personalomsättning och låga löner. Men kanske har frustrationen främst gällt att tjänstemän och politiker på olika beslutsnivåer inte riktigt velat *se* den verklighet som äldre, personal och anhöriga delar. Jag tror att det var en förklaring till att Karin Mannheimers TV-serie *Solbacken E* blev så populär och uppskattad.

Har då ingenting gjorts för att komma till rätta med problemen? Jo, samhällsdebatten ledde 1998 till att riksdagen beslutade om medel för ”Nationell handlingsplan inom äldrepolitiken”, vilket innebar att innovativa projekt inom ett brett spektrum kom till stånd med anknytning till äldre och äldreomsorg. Ett av dessa byggde på samverkan mellan etnologisk forskning och bibliotek respektive äldreomsorg i Linnéstaden, Göteborg. Arbetet var å ena sidan inriktat på minnesbearbetning och förmedlingsbevarande, å andra sidan på att förmedla och bruka 1900-talets kulturarv. I konkret mening har projektet resulterat i en serie minnesskåp kallade *Minnenas Galleri*. Här ges en kortfattad introduktion till möjligheter att öka livskvalitet och arbetsglädje via fokusering på minnen, livserfarenheter och kulturarv. I boken *Minnenas Galleri – om minnesskåp och kulturarv* (Gunnemark 2004) återfinns fördjupande resonemang och beskrivningar kring skapande och bruk av minnesskåp på ålderdomshem, hemtjänstlokaler och skolor.

Föremål och minnesbilder

I den tid vi lever i nu, som ofta uppfattas som stressig med högt arbets-tempo och många åtaganden på fritiden, är det lätt att tro att gårdagen är förlorad för alltid. När ingen tid ges för tillbakablickar och reflexion tränas inte heller förmågan att memorera. Men genom att ställa samman föremålssamlingar och ägna tid åt det förgångna blir många överraskade av hur lätt det trots allt är att komma ihåg. Det är ofta givande att jämföra nuet med ett förr, oavsett om det bara är tillbakablickar på några få år eller flera decennier. *Minnenas Galleri* illustrerar möjligheter att levandegöra vardagslivets historia utifrån våra subjektiva upplevelser och tolkningar. Målsättningen med att skapa en serie med tematiska minnesskåp var att uppmärksamma hur olika generationers minnen kan komma till användning inom äldreomsorgen. Det gällde *inte* enbart att ta fasta på äldre personers barn- och ungdomsminnen utan att se varje livsfas som lika betydelsebärande för minnenas referensramar.

Genom att titta, vända och vrida på föremål drar vi oss lättare till minnes olika episoder, miljöer och händelseförlopp. Våra minnesbilder innehåller såväl våra personliga upplevelser som företeelser av mer samhällelig och allmän karaktär. Goda hjälpmedel för minnesbearbetning är föremål och fotografier. Minnesskåpen är därför fyllda med bruksföremål, prydnads-saker, kläder, böcker och allehanda kuriosa som hör vardagslivet till. Fotografierna får illustrera miljöer, hus, möbler med mera som är för stort eller tungt för att få plats i ett minnesskåp.

Ett ganska vanligt förhållningssätt till vardagslivets rekvisita är att endast åldersstigna, riktigt gamla ting kan ingå i vårt kulturarv. Kort sagt, det är få saker, av allt vi omger oss med under våra liv, som vi själva tror kan komma att få historisk legitimitet. Och det vi själva förnekar blir sällan synliggjort för yngre generationer. En målsättning är att uppmärksamma och ifrågasätta detta förhållningssätt. För det första kan det vara givande att själv gå igenom sina tillhörigheter och välja ut några föremål för att berätta om dessa för vänner och släktingar. För det andra får arvtagarna till dessa berättelser, åhörare och läsare, möjlighet att sätta in föremålen i sammanhang som också berättar något om ägarens livsvillkor, identitet och tolkningar. När minnesskåpen utvecklades, var utgångspunkten att alla föremål i dessa samlingar skulle ha referenspunkter i muntliga eller

*Minnenas Galleri består av en serie minnesskåp med olika teman.
Foto: Torbjörn Skogedal, Viperas Bildarkiv.*

skriftliga självbiografiska berättelser. Flera personer som ingick i undersökningen, barn, medelålders och äldre, påpekade även hur inspirerade de blev av uppgiften att berätta om föremål de äger eller har ägt.

Varken insamlingsarbetet eller samtalen kring de färdigställda minnesskåpen utgår från krav på kronologiskt struktur eller fullständiga memoarberättelser. Istället prioriteras kortare berättelser och kommentarer med jämförelser mellan olika tidpunkter. Aktiviteten är ämnad att locka fram minnen och samtalsformen uppmuntrar till fria associationer. Föremålen får gärna framkalla igenkännande skratt, ironiska repliker eller seriösa reflexioner. Minnesskåpen i serien *Minnenas Galleri* skiljer sig därmed från traditionella museilådor. Medan museilådornas främsta uppgift är att lära ut kulturhistoria enligt fasta koncept, är minnesskåpens funktion baserad på förmedling av kulturarv via dialoger och subjektiva tolkningar som i sig levandegör vardagslivets historia.

Dialoger över generationsgränser

Den historiesyn som varit utbredd i Sverige under 1900-talet undervärderar tidigare erfarenheters betydelse i nuet. Detta har medfört att varken de äldre eller personalen inom äldreomsorgen i särskilt stor utsträckning värnat om tid för minnessamtal, som inte är ren demenstråning. Vidare har rationaliseringar, sparbetning och personalbrist i många fall gjort det svårt för personalen att hinna med spontant uppkomna pratstunder med historisk reflexion. Det finns också föreställningar hos en del att det endast är nuet som gäller, med viss rädsla för att aktivera de äldres minnen. Men framförallt behövs, enligt min mening, alternativ till hur äldre och personal kan föra dialoger utifrån livserfarenheter, så att de äldres kompetens kan tas till vara. Metodutveckling för att höja de äldres livskvalitet är inte minst angelägen med tanke på den kommande expansionen av antalet äldre i Sverige. Men en förändrad historieförståelse där minnenas ses som en resurs, i nuet och för framtiden, blir det väsentligt att avsätta tid för minnesbearbetning. Avsikten är att en grupp med samtalsledare samlas en gång i veckan kring ett minnesskåp. Antalet gånger kan variera men det viktiga är att medlemmarna i en grupp har jämförbar mental förmåga. Minnesskåpen är skapade för flera kategorier och aktiviteten erbjuder stor flexibilitet. De är varken exklusiviteter för intellektuellt klarsynta eller

*Minnesskåpet Tonårstid inspirerar till samtal kring modets växlingar.
Foto: Torbjörn Skogedal, Viperas Bildarkiv.*

dementa. Det är betydelsefullt att alla är medvetna om att olika grupper använder minnesskåpen på skilda vis.

Fem tematiska minnesskåp skapades under projektiden: Födelsedagen, Tonårstiden, 1950-talet, Semester och Göteborg. I samtliga finns utdrag från muntliga och skriftliga berättelser samt beskrivning av tillvägagångssätten för minnesskåpens komposition och tillämpning. Ett minnesskåp utgår från en skrivarcirkel med personal, ett annat med deltagare från en frivilligcentral och de övriga är baserade på intervjuer som etnologer utfört. Aktiviteten är inte begränsad till äldreomsorgen, utan kan även utvecklas inom skolan. I detta projekt har även barn och ungdomar bidragit med berättelser om föremål. Tanken är också att skapa en plattform för möten mellan barn och äldre. Det är inte enbart barnen som ställer frågor, de äldre uppskattar också i hög grad att lyssna på barnens berättelser och samtala med dem. Under projektets gång blev en av deltagarna i skrivarcirkeln inspirerad att iordningställa en minnesskåpsamling i sitt hem.

Hon skapade en vrå med minnessaker där hon kan slå sig ner och minnas, en plats för samtal över generationsgränser med barn och barnbarn, men också ett utställningsrum för jämnåriga vänner. Därmed visade hon att metodiken är tillämpbar i såväl den institutionella som privata sfären.

Det förgångna som en resurs i nuet

Att levandegöra sin egen historia kräver reflexion över livets innehåll och funderingar kring hur vissa saker, via de subjektiva symbolvärden vi tillägnar dem, kan utgöra minnesstolpar i berättelser om våra liv. Genom ett aktivt förhållningssätt blir det möjligt att både bevara tingen och beskriva dem utifrån sociala sammanhang och händelseförlopp. Därmed kan vi öka vår förståelse om oss själva, när vi förknippar vårt kulturarv med vardagslivets rekvisita i form av både gamla och nyare ting. Vi blir både förvaltare och förmedlare av det som berört oss i vardagen, vilket ofta återropas inom museal debatt för att kulturarvsförmedling till andra generationer skall underlättas. Målsättningen med detta projekt var även att förmedla 1900-talets kulturarv över generationsgränser. Dialoger kring minnesskåpen syftar till möten, på servicehus, ålderdomshem och hemtjänstlokaler, mellan äldre och personal respektive frivilliga i olika åldrar. Genom dessa möten får berättarna, oavsett generationstillhörighet, uppmärksamhet och bekräftelse kring sina livserfarenheter. Samtidigt kan lyssnarnas insikter fördjupas om andra människors värderingar och attityder. Samtalen ökar möjligheterna för kontakt och förståelse, vilket stärker livskvaliteten bland de äldre och ger arbetsglädje bland personalen. Grundförutsättningen är att vardagslivets historia inte blir förpassat till det förgångnas dunkel utan brukat som en resurs i nuet. Utifrån detta senmoderna synsätt är det möjligt att återanknyta till historien, inte förneka den. I aktiviteterna kring minnesskåpen, där alla inklusive samtalsledare berättar utifrån egna referensramar finns otroligt många uppslag till framtida dialoger. I allra högsta grad bär *Minnenas Galleri* på framtidsvisioner genom sitt tillbakablickande perspektiv!